

**ЖІНОЧА БІОГРАФІКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОШИРЕННЯ ІДЕЙ
ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ (НА МАТЕРІАЛАХ ВИПУСКІВ
ПОПУЛЯРНОГО ПЕРІОДИЧНОГО ВИДАННЯ «НИВА»
МЕЖІ ХІХ – ХХ СТ.)**

Людмила Павленко

У другій половині ХІХ ст. Російська імперія, до складу якої входили і землі Чернігівщини, переживала бурхливий період розвитку індустріального суспільства, спровокований досвідом та успіхами країн Західної Європи та Сполучених Штатів Америки. Вторинний, «наздогоняючий» тип форсованої модернізації обумовив прискорене протікання процесу лібералізації суспільного життя, в тому числі і жіночої емансипації. Теза про природність гендерної рівності викликала палкі дискусії, проте до початку Великої війни жіночий рух за рівні з чоловіками права призвів до гострої критики існуючих на теренах імперії гендерних стереотипів, до суттєвої еволюції традиційних гендерних ролей жінки у родинних стосунках та професійній сфері, до зростання впливу жіноцтва на суспільно-політичне життя країни.

Важливою запорукою поширення ідей гендерної рівності було залучення до серйозного дискурсу чисельної читацької аудиторії, яка складалася як із прихильників жіночого руху, так і з опонентів та абсолютно байдужих до зазначеної проблематики пересічних громадян обох статей. Саме у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. це стало можливим завдяки новим реаліям життя, що постають як результат державної політики та розвитку суспільної думки.

Демократизація освітньої політики в бік запровадження обов'язкової, безкоштовної початкової освіти значно збільшила кількість тих, хто вмів і любив читати, а науково-технічні досягнення в галузі друкарства та загальне підвищення рівня життя населення зробили друковану продукцію масовою, доступною та популярною. Читання, як і раніше, залишається основою доброї освіти та виховання. З'являється новий вид інтелектуального дозвілля

середнього класу – читання та обговорення отриманої з газет, журналів та книжок інформації.

Поширеним і модним стає не тільки придбання літератури для домашньої колекції, але й відвідування публічних та інших бібліотек. Створення нових бібліотек у Західній Європі продемонструвало користь та результативність державної турботи про організацію інтелектуального відпочинку широких верств населення. За формування читацької культури та створення умов, коли будь-яка книжкова «їжа» має знайти свого споживача, виступав англійський письменник та критик, один з теоретиків нової європейської естетичної концепції Дж. Рескін [1, с. 100–102]. З середини XIX ст. у країнах Західної Європи та Америки завдяки щедрому державному фінансуванню будуються нові бібліотеки для громадськості у великих містах, налагоджується система книжкового комівожерства та пересувних бібліотек для віддалених сільських районів [2, с. 44–45].

Російська імперія дещо відставала у питанні розвитку бібліотечної мережі для простого населення. На межі 50-60-х рр. XIX ст. по всій її території налічувалося близько 280 бібліотек [3]. Більшість з них обслуговувала державні органи та установи, навчальні та наукові заклади. В цей період відкриваються спеціальні бібліотеки: земські, музейні, в'язничні, театральні, консерваторні, медичні, студентські, дворянських зібрань та клубів, історичних та географічних товариств, військові тощо [4]. Але їхні фонди комплектувалися переважно примірниками спеціальної літератури, розрахованої на конкретних фахівців чи певний читацький контингент.

В останній третині XIX ст. відбулося збільшення земських, міських публічних бібліотек та хат-читален, які значною мірою комплектувалися публіцистичними виданнями та популярною періодикою. Така друкована продукція містила зазвичай комплексну інформацію про тогочасні вітчизняні та зарубіжні політику, науку, мистецтво та суспільне життя. Якщо на 1853 р. в Російській імперії виходило 66 журналів російською мовою, то у 1903 р. їх нараховувалося близько 250 із загальної кількості періодичних видань, яка

оцінювалася у 800 найменувань [5; 6, с. 115]. Так, з 30-х рр. ХІХ ст. в Російській імперії поширюється «енциклопедичний» тип «товстого журналу», з середини ХІХ ст. – «публіцистичний», а згодом популярним став «тонкий щотижневик», який поєднав у собі переваги щоденної газети та об'ємного журналу, що виходив щомісяця. Саме такими періодичними виданнями публіцистичного змісту як правило комплектувалися бібліотеки, розраховані на пересічного читача. Серед зазначеного типу популярної періодики особливе місце посідає «Нива» – «Ілюстрований журнал літератури, політики і сучасного життя», що виходив щотижнево з додатками у вигляді літературних творів, креслень та моделей «Паризьких мод».

Аналіз змісту російських популярних періодичних видань другої половини ХІХ – початку ХХ ст., зокрема журналу «Нива», дає підстави стверджувати, що на сторінках їхніх випусків читачі знаходили коротенькі біографічні нариси відомих жінок минулого і сучасності, що сприяло формуванню, безумовно, нової гендерної культури. Окрім спеціальних статей та оглядів, присвячених гендерному дискурсу та зрушенням у справі боротьби за права жіноцтва, які певною мірою оцінювали подані матеріали, таким чином нав'язуючи позицію авторів публікацій, періодичні видання містили розповіді про життя і діяльність жінок, що завдяки своєму характеру, талантам та працелюбності здобули визнання і повагу суспільства.

Галерея жіночих «портретів», які найчастіше фігурують у популярній періодиці Російської імперії другої половини ХІХ – початку ХХ ст., в тому числі і журналі «Нива», складається з представниць різних країн, історичних періодів, соціального і матеріального статусу, освіти та професій. Так, особливу увагу приділяли висвітленню біографій жінок з королівських династій та родин впливових можновладців, підкреслюючи їхні чесноти: «блискучу освіту», «гнучкий, світлий розум», «самостійність суджень», «серйозне ставлення до виховання дітей», «простий спосіб життя», «цікавість до життя і потреб народу», «благо чинність», «любов до вітчизни та співчуття до співвітчизників» [7], «люблячу душу, віддану чоловіку, дітям,

вітчизні», готовність до самопожертви [8]. Пропагувалася ідея нової жінки, яка, хоча і не брала безпосередньої участі в управлінні державою, проте завдяки своїй громадянській позиції і чоловіку-можновладцю здатна турбуватись про народ і бути взірцем для наслідування.

Велику цікавість викликали постаті жінок-митців, які вели творче життя, користувалися любов'ю широкого кола поціновувачів їхнього таланту, робили світ прекраснішим і назавжди залишилися в історії світового мистецтва. Це театральні актриси, співачки, балерини, письменниці, художниці. Особлива увага приділялася тим життєвим обставинам, які формували жіночу особистість, допомогли розкрити та розвинути природні здібності і призвели до успіху [9; 10 ; 11].

Надзвичайно важливою складовою колективного портрету «сучасної жінки» є життєві історії жінок, що активно займалися громадською роботою, благочинністю, опанували «чоловічі» професії (лікарі, адвокати, університетські викладачі, мандрівниці тощо). Інформація зазвичай подавалася таким чином, що мало складатися враження, ніби кожна свідома жінка може змінити своє життя, перебороти споконвічні стереотипи, самореалізуватися у будь-якій сфері діяльності. Прекрасними прикладами слугували письменниця і пацифістка, лауреат Нобелівської премії Берта фон Зуттнер, відома російська благодійниця А. П. Філософова, французька жінка адвокат Жанна Шовен, викладачка права в Римському університеті Тереза Лабріола, сліпо-глухо-німа американська літераторка та громадський діяч Елена Келлер тощо [12; 13].

Отже, у другій половині XIX – на початку XX ст. в Російській імперії провідниками ідей гендерної рівності та інструментом гендерного виховання стають публіцистичні періодичні видання на кшталт щотижневика «Нива», які завдяки розгалуженій і доступній бібліотечній мережі формували нові принципи гендерних взаємин у суспільстві, відкривали блискучі перспективи перед прогресивним жіноцтвом країни.

Список використаної літератури:

1. Писатели Англии о литературе (XIX–XX вв.): Сб. ст. / Сост. Атарова К. Н. – М.: Прогресс, 1981. – 416 с.
2. Из жизни в Америке // Мир Божий. – 1901. – № 3. – С. 44–46.
3. Указатель библиотек в России / Сост. Григорий Геннади. – СПб.: Типография Рогальского и К°, 1864. – 36 с.
4. Матвеев М. Ю. Научные и специальные библиотеки в Российской империи в 1850–1860-х гг. / М. Ю. Матвеев // Вестник Санкт-Петербургского государственного университета культуры и искусств. – 2013. – Вып. 1. – С. 75–86.
5. Махонина С. Я. История русской журналистики начала XX ст. / С. Я. Махонина. – М.: Флинта, Наука, 2004. – 368 с.
6. Попов П. И. В Америке. Очерки американской жизни, по личным наблюдениям автора, прожившего в Америке безвыездно двадцать три года (1872–1895) / П. И. Попов. – СПб.: Издательство О. Н. Поповой, 1906. – 324 с.
7. Вдовствующая германская императрица Виктория // Нива. – 1901. – № 31. – С. 521–522.
8. Сусанна Крюгер // Нива. – 1901. – № 29. – С. 500.
9. А. Я. Воробьева-Петрова // Нива. – 1901. – № 18. – С. 357.
10. М. М. Петипа // Нива. – 1901. – № 7. – С. 140.
11. А. И. Абарина // Нива. – 1901. – № 30. – С. 511.
12. Берта фон-Зуттнер // Нива. – 1914. – № 30. – С. 594–595.
13. А. П. Філософова // Нива. – 1901. – № 21. – С. 403–404.

Дані про автора:

Павленко Людмила Анатоліївна

Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка

Доцент кафедри всесвітньої історії

Кандидат історичних наук

Тел. +380979125963